

Миломир Максимовић

Докторанд

Стефан Немања у фрагментима средњовековног народног предања

Сажетак: Српско средњовековно народно предање остало је записано у свега неколико извора — делу Константина Михаиловића, првог српског писца световњака, који није био племићког порекла; у песми коју је, у виру епа Балцино, забележио дворанин напуљске краљице Изабеле, Рођери ди Пачиенца, од српских исељеника у Апулији, 1497. године; у „Краљевству Словена“, делу ученог Мавра Орбина, које, иако написано 1601. године, садржи бројне информације из данас изгубљених средњовековних српских историјских извора, међу њима и народних предања сачуваних у српском залеђу Дубровника. У овом раду се, ради што прецизнијег одређивања места које је велики жупан Стефан Немања имао у народном предању, поред података из поменутих извора, разматрају и резултати антропонијске анализе дефтера Области Бранковића, као и представе поменутог владара на средњовековним фрескама.¹

Кључне речи: Стефан Немања, Св. Симеон, народно предање, традиција, Константин Михаиловић, Мавро Орбин.

Прошле године навршио се један велики јубилеј — 900 година од рођења рашког великог жупана Стефана Немање, једног од владара који су својим истрајним борбама и важним одлукама на пољу верске политике правили велике прекретнице у историји српског народа, одређујући судбине будућих генерација, утирући пут за настанак и опстанак српске државне самосталности.² Изузев Симпозиона одржаног на Православном богословском факултету, изложбе у Галерији фресака, и једне научно-популарне монографије, овај јубилеј прошао је релативно незапажено у српској јавности. Иако се Србима често пребацује оптерећеност националном историјом, у пракси се често констатује незнање и несвесност значаја основних историјских догађаја и процеса, као и непознавање елементарних информација везаних за најзначајније српске владаре.³ Намеће се питање —

¹ У раду ћемо термином народ означавати пре свега широки слој зависног становништва позносредњовековне Србије, који је у *Душановом закону* означен термином „себри“. Њега је сачињавало неколико друштвених категорија, различитих по правима и обавезама. Види: С. Ђирковић, *Срби у средњем веку*, Београд 2005, 198.

² На почетку ћемо дати преглед најважнијих историографских радова у којима је, у последње две деценије, обрађен период владавине великог жупана Стефана Немање: А. Веселиновић-Р. Љушић, *Српске династије*, Нови Сад — Београд, 2001, 34–38; Ј. Калић, *Српски велики жупани у борби с Византијом*, у: *Историја српског народа I*, Београд 1994, 197–212 (даље у тексту: Ј. Калић, *Српски велики жупани у борби с Византијом*); Ј. Калић, *Борбе и њековине великог жупана Стефана Немање*, у: *Историја српског народа I*, Београд 1994, 251–263 (даље у тексту: Ј. Калић, *Борбе и њековине великог жупана Стефана Немање*); У Београду је 1996. одржан научни скуп под називом „Стефан Немања — Симеон Мироточиви. Историја и предање“. Радови који покривају многа до тада необрађена питања везана за Стефана Немању и његово доба објављени су у зборнику радова са научног скупа — *Стефан Немања — Симеон Мироточиви. Историја и предање* (приредила Ј. Калић), Београд 2000; Немањиним односима са Византијом у време Манојла Комнина недавно је посетио пажњу В. Станковић, у биографији *Манојло Комнин, византијски цар (1143–1180)*, Београд 2008.

³ Посебан и одавно познат проблем је постојање романтизованих представа о средњовековној српској историји, које се тешко мењају упкос валидној научној аргументацији која их лако „обара“. Стари

ако су у 21. веку, са обавезним основним и доступним вишим образовањем, и приступачним различитим изворима информисања, основни подаци из Немањине биографије непознаница за велики број наших сународника, како је тек било у периодима када је свега неколико процената становника Србије било писмено? Управо ћемо се том темом бавити у овом раду — анализирајући податке из оскудних извора покушаћемо да, на основу мало информација које су нам доступне, одговоримо на питање шта је обичан, неписмени становник средњовековних српских земаља крајем средњег века уопште знао о великом жупану Стефану Немањи, оснивачу светородне династије Немањић, најзначајније српске владарске лозе.⁴ У центру интересовања, дакле, нису племићка и црквена, већ предања нижих слојева становништва; предмет истраживања није монах Симеон (св.Симеон Немања, св.Симеон Мироточиви), већ Стефан Немања као владар и мирјанин, световњак.⁵ Премда се о категорији зависног становништва, иако најмногобројнијем у сваком средњовековном друштву, не зна довољно ни у земљама са много више сачуваних извора, то није разлог да се доступне информације не подвргну анализи истраживача.

Најстарији, до сада познати запис народног предања налази се у делу „Јањичареве успомене“ или „Турска хроника“ Константина Михаиловића, првог нама познатог српског писца световњака који није био племићког порекла. Дело је настало крајем XV века у Пољској, за време краља Кажимира IV (1447–1492), коме је и посвећено. У жељи да створи користан приручник којим би се користила хришћанска господа у борби против Турака, описао је начин освајања српских земаља. Пре него што ће изложити догађаје у којима је сам учествовао (османски походи између 1455. и 1464. године), дао је, на свега неколико страна, кратак преглед српске историје. Он уједно представља и први пресек предања нижих слојева становника познатих у средини из које је аутор потицао, а то је околина Новог Брда, односно Косово. Први српски владар кога Константин помиње је „краљ Урош“, односно Стефан Урош I, док о његовим претходницима нема никаквих информација.⁶

митови — попут издајства Вука Бранковића на Косову 1389. године, али и неки који су изгледа настали тек у XX веку — попут често помињане наводне изјаве Светог Саве да је Србија „исток запада и запад истока“, и даље су јако присутни у историјској свести наших суграђана и савременика, који често бурно реагују на демитологизације поменутих легенди. Видети чланак и коментаре на текст Р.Радића *Свети Сава то није рекао*, на <http://www.politika.rs/rubrike/Kulturni-dodatak/Sveti-Sava-to-nije-rekao.lt.html>, виђено 13.4.2014. године.

⁴ Желимо да нагласимо постојање одређеног незнања, али наравно, морамо имати на уму да разлици незнања човека који живи у XV и XXI веку нису исти, као што нису иста друштва и околности у којима они живе.

⁵ Однос историје и традиције, као и сложени механизми којима се историјски догађаји чувају и обликују у историјској свести једне друштвене групе, или народа, изазива велику пажњу истраживача, како историчара, тако и историчара књижевности, етнолога и социолога. У последњих неколико деценија објављено је много научних радова које су се бавили овим, и сличним темама. Од међународних радова издвајамо: А. Asman, *O metaforici sećanja*, Реč 56.2 (1999), Beograd, 121–137; М. Albvaš, *Kolektivno i istorijsko pamćenje*, Реč 56.2 (1999), Beograd, 63–83; Р. Berk, *Istorija kao društveno pamćenje*, Реč 56.2 (1999), Beograd, 83–93; Ј. М. Vansina, *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology*, London 1965; Ј. М. Vansina, *Oral Tradition as History*, Madison 1985; R.H. Finnegan, *Oral traditions and the verbal arts: a guide to research practices*, London-New York 1992; *Oral tradition in the Middle Ages* (Edited by W.F.H. Nicolaisen), Binghamton 1994; М. Richter, *The oral tradition in the early Middle Ages*, Turnhout 1994; П. Томпсон, *Глас прошлости*. Београд 2012. Од домаће литературе издвајамо: И. Божић, *Свети Сава у њредању*, у: *Сава Немањић — Свети Сава. Историја и њредање*, Београд 1979, 389–395; М. Пантић, *Усмено њесништво*, у: *Историја српског народа II*, Београд 1982, 504–519; Т. Куљић, *Култура сећања*, Београд 2006; Р. Михаљчић, *Јунаци косовске легенде*, Београд 1989; Б. Сувајдић, *Певач и ѡрадиција*, у: *Годишњак кайшере за српску књижевност са југословенским књижевностима*, Година III (2007), 239–261.

⁶ К. Михаиловић, *Јањичареве успомене или турска хроника* (превео Ђ. Живановић), Београд 1966, 101.

Следећи извор у коме је забележено српско народно предање настао је маја 1497. године. Тада су српски исељеници у Апулији, одајући почаст напуљској краљици Изабели, представили своју народну традицију изводећи најстарију, до сада познату, епску песму. Песму је слушао и забележио, са бројним погрешкама дворски песник Рођери ди Пачиенца у великом епу „Балцино“ (Balzino). Текст је у XX веку реконструисао и превео на српски језик Мирослав Пантић. Занимљиво је да су поменути Срби, избегли у Италију након учесталих турских продора, представили странцима посебност своје културно-историјске баштине кроз песму о војводи Јанку Хуњадију, најзнаменитијем борцу против Турака у XVI веку, и „светлом деспоту Ђурђу“, последњем значајном српском средњовековном владару. У списима дворског песника не постоји никакво сведочанство о помену неког од владара најзначајније српске средњовековне династије, чак ни њеног најмоћнијег члана, цара Душана, који је живео век и по пре поменутих догађаја.⁷

Дело које садржи несумњиво највише средњовековне српске традиције је „Краљевство Словена“, штампано у Пезару 1601.⁸ Написао га је Мавро Орбин, први јужнословенски историчар. Сима Ђирковић, један од највећих српских медијиста, анализирајући изворе које је користио Орбин за поменуто дело, указао је да је предање један од његових важних градивних елемената.⁹ Међутим, како предање може бити и племићко, и црквено, а не само народно, често остаје нејасно које је предање Орбин користио. Историјски Стефан Немања је у делу Мавра Орбина подељен на две личности, Десиного сина Немању, и Немањиног сина и наследника на српском престолу, Симеона.¹⁰ Управо чињеница да учени Дубровчанин не зна да је српски велики жупан након абдикације постао монах Симеон говори да су аутору била непозната житија Св.Симеона, те да се овде ради о раније или касније забележеној народној традицији. Њу је Орбин могао преузети из неког ранијег записивања предања о Немањи, или је, из прве руке, записао народну традицију о Стефану Немањи која је у његово време, у 16 веку, вероватно постојала у ширем, српском залеђу Дубровника. Такође, чињеница да поменута хронологија наслеђивања српског престола одговара историјској Немањиној биографији — будући да је велики жупан Стефан Немања започео нови живот као монах Симеон — сведочи о постојању неког ранијег предања о Стефану Немањи које се више поклапало са догађајима из његове историјске биографије. Такође, етиолошка легенда о настанку жупе Љубомир, као и истицање Хумске земље као полазне тачке Немањиних освајања, како Рашке, тако и Зете, несумњиво упућује на постојање локалне народне традиције које је Немањине претке, као и почетак успона његове владарске и војне каријере, везивала за Хумску земљу.¹¹

⁷ М.Пантић, *Непозната дуаршићница о Десиошу Ђурђу и Сибињанин Јанку из XV века*, Зборник МСКЈ 25–3 (1977), 421–439; М. Пантић, *Умено јесништво, у: Историја српског народа II*, Београд 1982, 504–519.

⁸ М. Orbini, *Il regno de gli Slavi*, Pesaro 1601; У раду смо користили издање: М. Орбин, *Краљевство Словена* (превео З. Шундрица), Зрењанин 2006, са коментарима Симе Ђирковића (даље у тексту *Краљевство Словена*).

⁹ С. Ђирковић, *Извори Мавра Орбина*, у: М.Орбин, *Краљевство Словена*, стр. 439–521.

¹⁰ *Краљевство Словена*, 15–21. Иако С. Ђирковић у Орбиновом Симеону препознаје Немањиног сина, краља Стефана Првовенчаног, склони смо мишљењу да се овде ипак пре ради о самом Немањи. У неколико реченица у којима се описује Симеонова владавина једино место које упућује на Стефана Првовенчаног је када се каже да је он (Симеон) био „први који се назвао краљем Рашке“. Насупрот томе стоје чињенице да поменути Орбинов владар (Симеон) носи монашко име Стефана Немање, има три сина — „Стефана, Вуксана и Растка“, и да је „често ратовао с Грчким Царством“, проширивши власт „над Србијом, Далмацијом, Дукљом, Травуњом и Захумљем“. То су све подаци из историјске Немањине биографије. Упореди: *Краљевство Словена*, 21, 306.

¹¹ О Немањиним пореклу види: *Краљевство Словена*, 20; О Хуму као полазној тачки Немањиних освајања види: *Краљевство Словена*, 15,16. Међутим, у српској медијистици одавно је познато да је Нема-

Иначе, Орбин је у свом делу краља и цара Стефана Душана чак девет пута назвао Немањом и Стефана Немањом.¹² Такође, измишљени грб цара Душана назива грбом Стефана Немање. Тешко је поверовати да је Орбин мешао лик и дело великог жупана и његовог славног потомка. Пре је могуће да писац доживљава име Немања за породично име чланова династије Немањић (као и име Стефан), иако немамо објашњење зашто га уводи само у делу када говори о Душану. Вреди поменути да је писац, од свих Немањића, највише простора посветио управо поменутој двојници владара. Као куриозитет помињемо да је и у првој записаној српској епској песми која помиње оца Светог Саве, у 19 веку, српски владар поменут и као цар Немања и као цар Симеон.¹³

На основу изложених ретких записа средњовековне традице зависног становништва о српским владарима, ствара се утисак да је предање о Немањи једино присутно у Приморју, у старим српским областима у залеђу Дубровника. Насупрот томе непознато је, или слабо познато у пределима одакле су потицали Срби исељени у Апулију и Константин Михаиловић. Док нам је простор са кога је поменута група пошла у избеглиштво остао поименце непознати, у случају Михаиловића нема дилеме — по досадашњим сазнањима детињство је провео у широј околини Новог Брда, дакле, на Косову.¹⁴ Осуство великог жупана у Михаиловићевом делу указује и на одсуство његовог лика у предањима пишевог завичаја. Такав утисак појачавају резултати антропонимијске анализе текста дефтера Области Бранковића из 1455. године, управо оне године када је Константин као дечак (младић) одведен у заробљеништво. Међу 24 795 личних имена поменутих у овом најстаријем сачуваном свеобухватном попису једне српске области, нема имена Немања. С друге стране, забележена су имена других српских владара из династија Немањић, Лазаревић и Бранковић, а нека су, нарочито владарско име — Стефан (у облицима Степан и Стеван), као и име тадашњег владара — Ђураћ, била веома популарна међу становницима поменуте територије.¹⁵

Постојање предања о великом жупану у једној средини, односно непостојање у другој средини не би требало да нас изненађује ако пођемо од тезе да је предање једног народа заправо скуп предања различитих друштвених група, као и локалних предања.¹⁶ То видимо и из следећег примера, додуше из XIX века. Обично се сматра да је Свети Сава члан династије Немањић који је оставио највише трага у свеукупној српској традицији, па се тако и српско Православље понекад назива Светосављем. Тим пре је важан податак на који нам је указао Иван Божић. Наиме, иако је у Кнежевини Србије Савиндан постао школска слава, ни 1829. године нису сви Срби

њина удеона кнежевина, која се налазила на истоку Рашке, и обухватала жупе Ибар, Топлицу, Расину и Реке, била полазна тачка Немањиних освајања. Ј.Калић, *Српски велики жупани у борби с Византијом*, 208–211; Ј.Калић, *Борбе и његовине великој жупана Стефана Немање*, 251–255.

¹² *Краљевство Словена*, 12,34, 41,42,146,178,286.

¹³ В. Стефановић Караџић, *Српске народне њесме. Књига друга у којој су њесме јуначке најстарије*, Беч 1845, 23 (стр 101,102) и 24 (102–104); *Српске народне њесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, II–IV, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Београд 1974, 14. Нјастарија збирка српских епских песама, позната под називом *Ерлангенски рукопис*, не садржи ниједну песму у којој се помиње Стефан Немања. *Ерлангенски рукопис српскохрватских народних песама* (приредио Г.Геземан), Сремски Карловци 1925.

¹⁴ О животу и пореклу К.Михаиловића види Предговор Ђ. Живановића у: К. Михаиловић, *Јаничарево усјомене или турска хроника* (превео Ђ.Живановић), Београд 1966, 13–56.

¹⁵ Види: Н. Hadžibegić–А. Hadžić–Е. Kovačević, *Oblast Brankovića. Opširni katastarski popis iz 1455. godine*, Сарајево 1972; М.Грковић, *Реликвијар личних имена, у: Насеља и становништво области Бранковића 1455. године* (приредио М. Мацура), Београд 2001, 687–746.

¹⁶ P.Berk, *Istorija kao društveno pamćenje*, РеС 56.2 (1999), Београд, 90.

знали ко је Свети Сава.¹⁷ Познати стручњак за културну историју, Питер Берк, указао је да је друштвено памћење, као и индивидуално (и само друштвено одређено), заправо селективно, па је потребно пронаћи принципе селекције.¹⁸ У немогућности да дамо поуздан одговор зашто је Стефан Немања изостављен из два, од три извора која смо анализирали, покушаћемо да дамо бар неки наговештај. Добро је познато да је култ Св.Симеона Мироточивог важан интегрални део владарске идеологије Немањића, као и сваке важније српске средњовековне династије. Лик и дело великог жупана био је српском племству и свештенству познат кроз помене у хагиографским делима, родословима, повељама српских владара, као и на основу представа на фрескама.¹⁹ Међутим, када разматрамо место Стефана Немање у предању нижих слојева становништва, морамо имати у виду који су то путеви којима је углавном неписмени човек XV века долазио до сазнања о прошлим временима — с једне стране ту је преношење информација усменим путем, с друге стране неопходно је нагласити значај визуелне димензије сазнавања, у одсуству текстуалне. Није нам познато у којој мери су центри српске културе, уједно и центри ширења култа родоначелника светородне династије, имали утицаја на зависно становништво у најширем смислу те речи, нити на који су све начин ширили знање о његовом световном животу. Важно је скренути пажњу на чињеницу да постоје свега једна средњовековна фреска која приказује Стефана Немању као владара, наспрам многобројних представа монаха Симеона. На западном зиду припрате цркве Св.Ахилија у Ариљу налази се композиција позната под називом „Сабор Св. Симеона Немање“ или „Немањин Сабор против јеретика“, на којој велики жупан, у владарској одежди византијског типа, председава Сабором.²⁰ Како је у жариштима знања лик монаха Симеона свеприсутан, насупрот далеко мање представа владара Стефана Немање, одсуство другог у народном предању не би требало да нас чуди. У време када је писменост била више изузетак, него правило, ликовне представе су биле изузето важан извор сазнања. На фрескама које су припадници нижих слојева становништва могли видети, оснивач династије Немањић појављује се углавном у две улоге — као монах (одн. истовремено владар-монах-светитељ) и као предак, увек као својеврстан подсетник потомцима и њиховим савременицима на светородност династије, *ipso factum*, њен легитимитет.²¹ Потискивање владара монахом (представом владар-монах-светитељ)

¹⁷ И. Божић, *Свети Сава у предању*, у: *Сава Немањић — Свети Сава. Историја и предање*, Београд 1979, 389, 390.

¹⁸ P. Berk, *Istorija kao društveno pamćenje*, Реč 56.2 (1999), Beograd, 85.

¹⁹ За настанак и развој култа Св. Симеона Мироточивог види: Д. Поповић, *Под окриљем светости*, Београд 2006; О владарској идеологији Немањића, као и месту Стефана Немање у њој, види: С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића: дипломатичка студија*, Београд 1997; М. Васиљевић, *Помени предака у повељама Немањића и легијимизација власи*, Иницијал 1(2013), стр.77–95; За представе Стефана Немање на средњовековним фрескама, види: Б. Тодић, *Представе св. Симеона Немање, наставника љаве вере и добре владе, у средњовековном сликарству*, у: *Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000, 296–305.

²⁰ Т.Огњевећ, *Свети Ахилије у Ариљу — црква на немирној граници*, Ариље 2001, 41; М. Чанак Медић, *Свети Ахилије у Ариљу*, Београд 2002, 25; Б. Тодић, *Представе св. Симеона Немање, наставника љаве вере и добре владе, у средњовековном сликарству*, у: *Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000, 300.

²¹ Види: Б. Тодић, *Представе св. Симеона Немање, наставника љаве вере и добре владе, у средњовековном сликарству*, у: *Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000, 296–305. У Немањиним задужбинама су се несумњиво налазили и његови ктиторски портрети, али не знамо да ли су, и у којој мери, били очувани до периода који је у фокусу овог рада. Очекујемо публикациона резултата недавних археолошких истраживања у манастиру Студеници, која ће, надамо се, појаснити околности и време првог страдања манастира Студенице (највероватније крај XIV века), када је, највероватније, уништен Немањин првобитни ктиторски портрет.

на ликовним представама свакако је плод промишљеног плана творца владарске идеологије. Немањиним потомцима очигледно није било примарно приказивање догађаја из његовог световног живота, што је временом довело до њиховог постепеног потискивања у други план, као и, ако што смо видели, постепеног заборављања. Световни живот оснивача династије потиснут је његовим духовништвом, освајања византијских територија и обједињење српских земаља засенили су великосхимништво и мироточиве мошти. Како је у жариштима знања лик монаха Симеона свеprisутан, насупротив далеко мањем броју представа Стефана Немање као владара, одсуство или слабо присуство другог у народном предању не би требало да нас чуди.

Сабор Св. Симеона Немање у цркви Св. Ахилија у Ариљу, једина сачувана средњовековна представа Стефана Немање као владара (фото: Тамара Огњевић).²²

Такође, врло је могуће да је ликовима и догађајима из старијих периода српске историје већ у XV веку даван мањи значај у усменој традицији, у којој актери борбе са Османлијама и њихова јуначка дела постају све важнији, да би временом преузели централно место у предањима.²³ То би било потпуно у складу са политичким околностима тог доба, када су српске земље биле изложене вишедеценијском османском притиску. У таквим условима живота слављење јуначких дела и отпора освајачу било

²² Захваљујемо се Тамари Огњевић на фотографији коју нам је љубазно послала, као и на помоћи узетаној за недоумице на пољу историје уметности.

²³ На такву могућност упућује и један од најбољих познавалаца српске народне традиције, Вук Стефановић Караџић, који каже: „Ја мислим да су Србљи и прије Косова имали јуначки пјесаме од старине, но будући да је она премјена тако силно ударила у народ, да су готово све заборавили, што је било донде, па само оданде почели наново приповиједати и пјевати.“ Види: Вуков предговор из 1826. године у: В. Стефановић Караџић, *Српске народне њесме, II*, Београд, стр. 569;

је битан мотивациони фактор, насупротив присутном феномену „*стираха џурски*“.²⁴ Извори које смо анализирали за позносредњовековно предање о Стефану Немањи су истовремено они који сведоче о постојању и настајању косовске легенде (дела Михаиловића и Орбина) или сведоче о постојању јуначких песама — ликови прве забележене српске епске песме управо су чувени борци против Османлија свог времена.²⁵

Из свега што смо изложили стиче се утисак да што се више удаљавамо од културних центара и елита српског друштва лик Стефана Немање, владара, постаје све магловитији у народном предању, и питање је у којој мери је световни живот оснивача династије Немањић био познат обичном човеку. Разлози за то су бројни и недовољно познати, али су свакако повезани са потенцирањем начина представљања Немање као оснивача светородне династије на средњовековним фрескама, као и са нарастајућом османском опасности, која је мењала из корена свет који је припадник зависних слојева српског друштва познавао.

Summary: Medieval tradition of various categories of Serbian commoners (in Dušan's Code called „sebrī“) is preserved in just a few sources. The first one is the work of Konstantin Mihailović, the first Serbian secular writer who himself was not of noble descent. Another source is the first known Serbian epic poem which was written down in 1497, by Rogieri de Pacientia, who heard it from the Serbian refugees in Apulia. „The Kingdom of Slavs“, a work of scholar Mavro Orbin, which, although written in 1601, contains numerous informations from lost medieval Serbian historical sources, among which were also folk traditions saved in the Serbian hinterlands of Dubrovnik. The aim of our research was not the tradition of nobility and clergy, but that of the members of lower social stratum. The subject of research was not monk Simeon (St. Simeon Nemanja, St. Simeon the Myrrh-streaming), but Stefan Nemanja as a layman. Based on the known inscriptions concerning the medieval tradition which common folk had about Serbian rulers, an impression arises, that the tradition about Nemanja was only present in the old Serbian territories in the hinterland of Dubrovnik. On the contrary, this kind of tradition was completely unfamiliar or barely known at best, in unknown regions, from which Serbian refugees in Apulia came, but also in places where Konstantin Mihajlović spent his childhood — the Novo Brdo area. This impression is emphasized by the results of anthroponymical analysis of Branković Domain's defter (survey register) from the year 1455, in which Konstantin was taken away to captivity as a young man. Among the 24 795 personal names mentioned in this oldest preserved and all-embracing census of a single Serbian region, the name Nemanja is not mentioned even once. On the other hand, the names of other Serbian rulers from the dynasties of Nemanjić, Lazarević and Branković are recorded, and some of those, especially the name Stefan (also in forms Stepan and Stevan) which was a common name among the Serbian dynasts, and also the name Djuradj, which was the name of the ruler, during whose reign the defter was made, were very popular among the people of the aforementioned region. Concerning the all things said, there is an impression that the further we get from the cultural centers and higher stratum of Serbian society, the character of Stefan Nemanja, as a monarch, becomes more and more vague in the common tradition, and there remains a question to what degree was a common man acquainted with the life of Stefan Nemanja as a layman. There are numerous reasons for such a situation, but unfortunately, we are not familiar with all of them. Nevertheless those reasons are certainly connected with the ideology of the Nemanjić dynasty and with emphasis the way Nemanja was portrayed on frescoes as the founder of the holy dynasty. Also the growing danger of Ottoman invasions was a contributing factor, which caused the heroes of the battles against Ottomans to take central role in the tradition of the common man.

²⁴ Видети радове о поменутом феномену: Јованка Калић, „*Стираха џурски*“ *йосле Косова*, у: *Свети кнез Лазар*, Београд 1989, 185–191; М. Шуица, *Пријовести о српско-џурским окршајима и „стираха од Турака“ 1386. године*, у: *Историјски часопис 53 (2006)*, 93–122.

²⁵ За генезу косовске легенде видети монографију: Р. Михаљчић, *Јунаци косовске лејенде*, Београд 1989.